

IZ POLJOPRIVREDE STRANIH ZEMALJA

Inž. Mateško Bućan,
PIK, Đakovo

PROFIL POLJOPRIVREDE BUGARSKE

Bugarska poljoprivreda danas raspolaže sa 4,832.867 ha obradivih površina, od čega su 72,4% oranice, 4,5% livade i njegovani pašnjaci, 3,1% voćnjaci, a 3,4% vinogradi. Ostalo su rasadnici, lozni matičnjaci, nasadi ruža, duda i plandišta za stoku.

U strukturi obradivih oraničnih površina, 64,5% se koristi za proizvodnju žitarica, 13,5% industrijskog i 17,9% krmnog bilja, te 4,1% za proizvodnju povrća.

Slično kao i u poljoprivredi ostalih socijalističkih zemalja, i u Bugarskoj postoje dva tipa gospodarstava: TKZS — trudovo — kooperativna zemjedska stopanstva (zadruga) i DZS — državno-zemjedska stopanstva (državna imanja).

Osnivanje krupnih poljoprivrednih gospodarstava započelo je usporedo s kolektivizacijom i promjenom agrarnih odnosa, neposredno poslije rata. Sama kolektivizacija izvedena je u ovoj zemlji blaže, racionalnije i s mnogo manje potresa, nego u ostalim socijalističkim zemljama. Mjesto nacionalizacije kolhoznog tipa, proces kolektivizacije je započeo agrarnom reformom i — rentom. Međutim, renta se rijetko gdje primjenjivala i to samo do 1955. Njena realizacija nije bila obaveza države, već je ovisila o potencijalu i ekonomskoj moći samih organizacija, odnosno o odluci lokalnih skupština. Kako je većina zadruga u prvoj fazi osnivanja bila u lošijim materijalnim prilikama, renta se teže isplaćivala. Sa druge strane, renta je više stvarala »rentijere« manje novi tip proizvođača, stoga je ona brzo dokinuta kao oblik naknade za unešen inventar u zadružnu svojinu.

Procesi ukrupljivanja poljoprivrednih površina (prijeratni prosjek po seoskom domaćinstvu iznosio je svega 0,32 ha), najintenzivnije su se odvijali između 1950. do 1958. Neposredno poslije rata zajedničkom obradom bilo je obuhvaćeno 3% seoskih domaćinstava, a 1958. godine oko 90% gospodarstava. Kolektivizacija je završena 1960. godine. U nižim i plodnijim terenima ona je tekla brže i jednostavnije, nego u brdskom i siromašnijem području.

Struktura obradivih površina prema vrsti vlasništva

Kategorija gospodarstva	Obradiva zemlja	Oranice	Livade i pašnjaci	Voćnjaci	Vinogradi	Ostalo
Ukupno	100	100	100	100	100	100
TKZS (zadruga)	76	77,4	61,4	79,6	61,8	81,8
DZS (drž. dobra)	8,3	7,7	16,7	11	5,1	13,3
Instituti i stanice	5,6	5,3	12,2	4,5	6,5	3,6
Okučnice član. zadruga	10	9,5	9,5	4,8	26,5	1,3
Privatni posjed	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	—

Od društvenih gospodarstva zadruge su brojnije, kako po broju organizacija, tako po zemljišnim kapacitetima. Državna imanja se bave isključivo proizvodnjom i to na zemljištu koje nije u dohvatu zadružnih organizacija, dok zadruge osim proizvodnje imaju i određene društvene funkcije. Rekonstrukcija sela, procesi deagrarizacije i zapošljavanja, socijalni i svi ostali problemi seoskog domaćinstva najuže su povezani sa stanjem i razvojem zadruge.

U zadrugama poljoprivrednici, članovi zadruga, samostalno odlučuju o proizvodnji, unutrašnjoj raspodjeli, o investicijama i međusobnim odnosima. Državna dobra imaju karakter državnih poduzeća, podsjećaju na »budžetsku« organizaciju jer se o njihovoj egzistenciji uglavnom brine — država.

Danas je u cijeloj zemlji 945 zadruga i 92 državna dobra. Zadruge u prosjeku imaju 1139 domaćinstava, sa 3886 ha zemlje, dok DZS imaju prosječno 4341 ha zemlje, na kojima je uposljeno prosječno 1333 radnika. Državna imanja su opremljenija i imaju veću vrijednost osnovnih sredstava. Vrijednost ovih sredstava u DZS-ima iznosi 68.700 leva na 100 ha, a 28.000 leva u zadrugama.

PORAST PROIZVODNJE

Radikalne promjene u načinu privređivanja u poslijeratnoj poljoprivredi nisu se nepovoljno odrazile u obimu proizvodnje. Proizvodnja je u konstantnom porastu osim izvjesne depresije u periodu kolektivizacije, a što je i shvatljivo ako se uzmu u obzir promjene ne samo u imovinskoj strukturi već u navikama i psihologiji ljudi. Opće je poznato kako promjene imovinskih odnosa traže izvjesne žrtve u materijalnoj bazi, a u cilju kasnijeg bržeg razvitka.

	1932/38 indeks 100					
	1932/38.	1948.	1952.	1957.	1962.	1964.
Ukupna poljoprivreda	100	116,3	112,3	142,6	173,8	198,6
Biljna proizvodnja	100	123,0	118,1	159,2	178,3	217,3
Stočarstvo	100	105,9	103,4	116,9	151,2	170,0
Proizvodnja po glavi stanovnika						
Vrsta proizvoda	Jed. mjere	1934/39.	1945/48.	1957/60.	1961/64	
Pšenica	kg	287	185	252	307	
Ječam	„	56	24	68	81	
Kukuruz	„	142	76	173	210	
Suncokret	„	23	13	34	41	
Šećerna repa	„	21	38	174	180	
Rajčice	„	6	10	63	91	
Krumpir	„	17	11	47	53	
Jabuke	„	4	19	28	40	
Grožđe	„	73	66	88	115	
Mlijeko	lit.	28	82	126	144	
Jaja	kom	52	78	127	164	
Vuna	kg	1,9	1,8	2,3	3	
Meso	„	64	42	58	64	

Ovim kretanjima proizvodnje u odnosima i po glavi stanovnika, objavljujemo i pregled najvažnijih kultura, s obzirom na površinu, prosječnu i ukupnu proizvodnju:

	1934/39.	1945/48.	1953/57.	1961/64.
I. Uzgajane površine (ha)				
Pšenica	1,493.500	1,357.900	1,397.900	1,234.100
Ječam	278.100	185.000	264.700	327.100
Kukuruz	786.700	732.600	736.700	650.700
Suncokret	179.300	155.800	206.500	248.900
Duhan	35.600	56.700	88.900	112.200
Šećerna repa	8.700	30.600	52.300	71.900
Rajčice	1.800	3.900	9.600	23.000
Krumpir	17.900	20.100	31.900	42.100
Jabuke	5.000	8.800	13.600	22.100
Stolno grožđe	8.600	19.800	15.000	32.100
II. Prosječna proizvodnja (mtc/ha)				
Pšenica	12,46	9,54	14,28	16,39*
Ječam	13,0	9,14	16,05	19,71
Kukuruz	11,71	7,25	15,89	25,73
Suncokret	8,3	5,69	10,65	13,35
Duhan	9,29	5,97	6,47	8,34
Šećerna repa	157,2	86,69	166,69	205,21
Rajčice	236,7	163,76	255,1	292,01
Krumpir	60,5	30,95	83,51	88,94
Jabuke	26,7	56,97	63,81	87,63
Stolno grožđe	38,2	46,9	58,59	70,98
III. Ukupna proizvodnja (tona)				
Pšenica	1,860.770	1,299.733	2,003.621	2,029.699
Ječam	361.473	169.445	427.680	648.015
Kukuruz	921.587	534.784	1,192.049	1,692.003
Suncokret	148.789	90.818	223.697	332.748
Duhan	33.128	34.339	58.378	97.234
Šećerna repa	137.303	226.755	880.163	1,451.461
Rajčice	41.689	70.892	294.520	729.154
Krumpir	108.256	78.647	296.353	429.342
Jabuke	26.706	130.247	160.633	319.284
Stolno grožđe	32.852	89.158	87.963	227.785

Naročit porast zabilježen je u proizvodnji povrća (231,8% 1964. u odnosu na 1932/38) i industrijskog bilja (169,5%). Proizvodnja voća i grožđa je porasla 78,6%, a žitarica 75,6%.

Navodnjavanje u širem smislu bilo je gotovo nepoznato u prijeratnoj poljoprivredi, iako se najveći dio obradivih površina nalazi u aridnom području,

* Prosječna proizvodnja pšenice iznosila je 1965. godine 25 mtc po 1 ha, a 1966. godine 28 mtc/ha.

sa godišnjim prosjekom oborina 350—400 mm. Sjeverozapadni dio zemlje ima umjerenu kontinentalnu klimu, sjeveroistočni — stepsku, a Stara Planina i Rodopi — planinsku s više oborina — 700 do 800 mm. Danas se pod sistemom navodnjavanja nalazi 900.000 ha, ili 18% od obradivih površina (u okrugu Plovdiv 70%), dok je planovima dalje intenzifikacije (do 1970) predviđeno da se 60% svih površina u obradi obuhvati navodnjavanjem i to ne samo nižih rajona već i onih u brdskom dijelu zemlje. U izgradnju akumulacionih jezera, kojima se uglavnom osigurava voda za navodnjavanje, godišnje se ulaže 60 milijuna leva, ili 20% od ukupnih investicija za poljoprivredu.

Investiranje u poljoprivredu

(mil. leva)

	1949	1952	1957	1962	1964
Ukupno poljoprivreda	42,7	75,0	126,2	321,3	357,8
Od čega za zadruge	10,0	37,7	78,9	229,4	233,5

Od ukupnih državnih ulaganja za poljoprivredu se po godinama odvajalo:

1949	— 14,6%,	od čega za zadruge	3,4%
1950	— 13,0%,	„	5,0%
1952	— 16,2%,	„	8,3%
1956	— 25,7%,	„	11,5%
1957	— 24,4%,	„	15,3%
1960	— 31,9%,	„	20,7%
1962	— 21,6%,	„	17,2%
1963	— 22,8%,	„	14,7%
1964	— 24,4%,	„	18,1%

Najveći dio ovih sredstava je uložen u agromelioracije, mehanizaciju i ostalu opremu. Od važnijih objekata u zadrugama su izgrađene 2823 staje za goveda, 4246 svinjogojskih objekata, 8651 ovčarnik, 1414 skladišta, 735 sušnica za duhan, itd. Sva bugarska sela imaju danas gospodarska dvorišta, pomoćne i prateće objekte samostalnih zadruga ili njihovih filijala, ako po nekoliko sela sačinjava po jednu zadrugu.

PRIMJENA MINERALNIH GNOJIVA

Potrošnja mineralnih gnojiva je u konstantnom porastu. Od 21.987 tona (u naturalnom obliku), koliko se ukupno trošilo 1948. godine, potrošnja je porasla na 582.047 tona u 1960. i 1.124.050 tona u 1964. godini.

Potrošnja na 100 ha obradivih površina

	1948.	1956.	1960.	1964.
Ukupno kg (u naturalnom obliku)	469	3.953	11.925	23.258
Ukupno kg (u čistom obliku)	97	1.028	3.206	5.873
Od toga: N	72	768	2.060	3.289
P ₂ O ₅	21	249	1.024	2.469
K ₂ O	4	11	122	115

I pored ove dinamike porasta potrošnje gnojiva sama gnojidba je nedovoljna i neuporediva s potrošnjom u zemljama naprednije poljoprivrede. Međutim, težnja za većom kemizacijom u poljoprivredi stalno je prisutna u svim programima intenzifikacije ove privredne grane i tu su velike rezerve u brzem povećanju ukupne proizvodnje.

STOČARSKA PROIZVODNJA

U strukturi poljoprivrede, na biljnu proizvodnju otpada 66,3%, a 33,7% na stočarstvo. Prijeratni omjer bio je povoljniji za 6,3% u korist stočarstva.

Od 1945. do 1958. godine nivo ukupne proizvodnje u ovoj grani bio je ispod nivoa u periodu 1932/38. Ravnoteža, odnosno porast proizvodnje ostvareni su tek poslije 1960. god.

	1960.	1965.
Goveda	1,283.825	1,474.020
Od čega krava	509.130	576.381
Svinje	2,266.117	2,607.432
Od čega krmača	234.524	247.889

Na 100 ha obradive zemlje danas se uzgaja 25,5 goveda (10 krava), 45,2 svinja i 180,9 ovaca. Na istoj površini proizvodi se 9441 kg mesa, (3532 kg svinjskog), 21.900 litara mlijeka, 22.973 kom. jaja i 440,6 kg vune.

	1960.	1965.
Proizvodnja svinjskog mesa (tona)	195.418	203.861
„ mesa peradi (tona)	44.583	48.839
„ mlijeka (000 lit.)	722.231	897.919
„ jaja (000 kom.)	1,221.171	1,326.051
„ vune (tona)	21.043	25.432

Međutim, iako je cjelokupno stočarstvo u fazi postepenog ali kontinuiranog porasta, kako po broju tako i ukupnoj proizvodnji, prosječna produkcija zaostaje za dostignućima imalo razvijenije poljoprivrede. Proizvodnja mlijeka po kravi je iznosila 1960. godine 1402 litre, a 1578 l u 1965. (2248 u DZS-ima, a 2033 l u TKZS-ima). Podprosječni su i rezultati kod prirasta u tovu, broju odbića prasadi i konverziji hrane. Jedino odskače proizvodnja vune — 2,3 kg u 1960. i 2,45 kg u 1965. godini.

Zanimljiva su još i kretanja vlasništva stoke. Kolektivizacijom je stočarstvo gotovo likvidirano u privatnom posjedu, iako se propisima države i odlukama skupština samih zadruga dozvoljavalo držanje određenog broja svih kategorija stoke u ličnom posjedu. U periodu 1958/60. po okućnicama ili u privatnom vlasništvu bilo je svega 1,1% goveda, 0,8% svinja, 0,7% ovaca i 4,2% peradi. Danas su okućnice i seoska dvorišta punija stokom. Od 100 goveda u cijeloj zemlji, 24,5 pripada zadrugama i drugim uzgajateljima. Taj broj kod svinja iznosi 35,6 ovaca 41,5, a peradi 71,3. Stočni fond na privatnom posjedu se stalno povećava, čak se na relaciji zadruga-seljak unose i izvjesni oblici kooperacije u razvoju stočarstva.

Šire inicijative, koje se posljednjih godina provode oko intenzifikacije cjelokupne poljoprivrede, naročito dolaze do izražaja u modernizaciji stočarstva. Površine pod lucernom su se povećale 1965. u odnosu na 1960. godinu za 9,5% (ili za 420.600 ha), silažnog kukuruza za 12% (ili za 170.300 ha), zatim se izgrađuju nove mješaone stočne hrane i tvornice za proizvodnju gotovih koncentrata. Posljednjih dviju godina na listinama izvoza sve više se pojavljuju svinje, goveda, meso i perad.

MEHANIZACIJA

Zbog pretežne upotrebe krava i bivolica kao osnovne vuče u poljoprivredi, domaći ekonomisti su prijeratnu poljoprivredu Bugarske nazivali — »kravljom«. Godine 1952. mehaničkom obradom zemlje bilo je obuhvaćeno 64% površina. Njega, sjetva i žetva obavljane su korištenjem mehanizacije 35 — 40%.

Početkom 1965. sveukupna obrada zemljišta bila je mehanizirana 95%, duboko oranje 99,3%, sjetva 93,2%, žetva 90,3%, a njega i površinska obrada 97,9%. Na svaki uvjetni traktor (prevedeno na 15 KS) je dolazilo 68 ha oranica, a ukupna energetska snaga je iznosila 1,02 milijuna KS. Učinak po svakom traktoru bio je 577,8 uvjetnih ha.

Opremljenost poljoprivrede važnijom mehanizacijom tekla je ovom dinamikom:

	1948. 31. XII	1952. 25. XI	1960. 31. XII	1965. 1. I
Traktori	5231	12225	25770	38887
Žitni kombajni	—	1363	8390	11984
Vršalice	5094	5855	4681	3595
Vindroveri	—	—	1320	1968
Trakt. sijačice	953	4517	17798	21522
Trakt. kultivatori	—	4405	18014	26552
Trakt. plugovi	4839	10128	25952	36443
Kamioni	2112	4152	7342	10506

Među traktorima dominiraju uglavnom dva tipa: DT-54 među teškim strojevima, gusjeničarima i »Bjelorus«, predstavnik gumenjaša.

Osim ovih strojeva među gusjeničarima i težim strojevima upotrebljavaju se još S-100, S-80, Zetor-Super-42 i T-38. U grupi lakših strojeva se nalazi još DT-14, DT-20, DT-24 i DT-28, Zetor-25 i Zetor-45. Godine 1963. domaća industrija je proizvela prvi nacionalni traktor TL-30 »Bolgar«. Ovo je mali vinogradarsko-voćarski traktor, gusjeničar, koji se sada sve više uvodi na domaće plantaže za obradu i njegu zemljišta, te zaštitu nasada. Prve godine, kada je usvojena serijska proizvodnja, proizvedeno je 193 traktora »Bolgar«, a 1965. 1281 komad.

Ispočetka je sav fond mehanizacije bio u mašinsko-traktorskim stanicama (MTS). Organizacije tada nisu raspolagale strojevima. MTS su uslužno obavljale sve poslove zadrugama i dobrima. Godine 1962. MTS se raspuštaju i

transformiraju u remontne radionice, a strojevi i strojni park predaju se proizvodnim organizacijama.

Međutim, ipak nisu bile rasformirane sve MTS. Od njih 157 u 1962. godini ostaje ih 88, koliko ih ima i danas. Locirane su u planinskom dijelu zemlje, gdje su uvjeti za privređivanje teži. Funkcija im je ispomaganje mehaničkim uslugama onim dobrima i zadrugama koji još nisu sposobni da samostalno raspoložu strojevima. Osposobljavanjem organizacija za samostalno poslovanje, postepeno će se ići na konačnu likvidaciju preostalih MTS, jer se nastoji da svaka organizacija raspoláže vlastitom mehanizacijom.

NAUČNO-ISTRAŽIVAČKI RAD I KADROVI

Bugarska ima široku mrežu naučno-istraživačkih institucija i pokusnih stanica. Osim fakulteta, djeluju i specijalizirani instituti, smješteni u raznim područjima zemlje. Pored »fundamentalne« nauke, ovdje se izučavaju problemi sadašnje i perspektivne tehnologije, organizacije rada, kao i mnoga praktična pitanja, koja zanimaju proizvodnju. U ovim institucijama djeluje 788 naučnih radnika, isključujući njihove stručne suradnike i pomoćno osoblje.

U području naučno-istraživačkog rada najbrojnije su kompleksne opitne stanice (KOS). Nalaze se u svakom okrugu, ili jedna takva stanica radi za područje više okruga. One rade u sklopu poljoprivredne akademije, imaju svoje zemljište na kojima se vrše ispitivanja, s posebnim naglaskom na granu proizvodnje, tipičnu za dotični rajon.

Iskustva i dostignuća ovih ispitivanja poslije se prenose u okolne proizvođačke organizacije.

U zemlji djeluju četiri poljoprivredna fakulteta (2 prije rata), na kojima je upisano 10.300 studenata (12% od ukupno upisanih studenata u čitavoj zemlji), zatim 91 škola za srednji stručni kadar. U školskoj godini 1964/65. ove je škole pohađalo 34.188 đaka (1939/40, bile su 4 škole sa svega 555 učenika).

Osim škola za redovno školovanje, veoma su brojne i večernje škole koje posjećuju radnici iz direktne proizvodnje (6958 radnika bilo je upisano 1964/65). Ove škole ne služe za formalno sticanje kvalifikacija, već za stvarno obučavanje radnika. Tokom trogodišnjeg školovanja ovdje se obrađuje kompletno gradivo, namijenjeno redovnim đacima srednjeg obrazovanja.

MEĐUNARODNI PROMET POLJOPRIVREDNIM PROIZVODIMA

Poslijeratne društvene promjene u Bugarskoj su se odrazile na strukturu međunarodne razmjene. U prijeratnom izvozu na prvom mjestu sa 62,2% su se nalazili poljoprivredni proizvodi, djelomično ili potpuno prerađeni, a 37,4% proizvodi poljoprivrede u svježem stanju. Svega 0,4% je otpadalo na industrijsku robu.

Godine 1964. poljoprivredne preradevine su bile zastupljene sa 49,4%, industrijska roba 40,1%, a 10,5% poljoprivredni proizvodi u svježem stanju.

Na izvoznim listama iz grupe poljoprivrede, od glavnih proizvoda se nalazilo voće, povrće, stolno grožđe, duhan, stoka i proizvodi prehrambene industrije.

Kretanje izvoza iz grupe poljoprivrede

Vrsta proizvoda	Jed. mjere	1939.	1956.	1962.	1964.
pšenica	tona	175.135	18.099	1.995	6.995
kukuruz	tona	1.500	84.283	82.682	244.898
ječam	tona	—	6.223	2.325	41.772
svinje	kom	23.275	15.791	138.629	115.176
svinjsko meso	tona	1.213	16.137	9.973	1.367
perad	tona	2.181	1.862	6.847	7.484
sir	tona	263	2.065	6.336	8.877
jaja	kom	279.773	282.330	442.234	400.710
svježe povrće	tona	11.467	63.718	317.611	327.246
rajčice	tona	7.158	48.403	241.505	180.662
konzervirano voće	tona	59	15.093	87.282	93.581
jabuke	tona	14.995	26.616	50.989	64.043
stolno grožđe	tona	50.938	52.660	170.362	107.501
jagode	tona	1.898	898	5.781	3.482
kompoti	tona	—	3.072	39.467	52.559
vinski destilat	h. l.	—	4.820	7.758	18.908
vino	tona	19.257	10.396	37.918	51.914

Od poljoprivrednih proizvoda u poslijeratnom razdoblju uvozi se samo pamuk, koža, južno voće i masline.

Međunarodna razmjena odvija se pretežno sa SSSR-om i ostalim zemljama socijalističke grupacije. U zapadne zemlje najviše se izvozi stolno grožđe, povrće, duhan, perad, sir i svježe voće. Zapadna Njemačka, Engleska, Italija i Austrija, najveći dio svojih potreba za povrćem i grožđem u svježem stanju osiguravaju iz Bugarske.

Vrijednost ukupnog uvoza i izvoza 1964. godine

(mil. leva)

Zemlja	Izvoz	Uvoz
SSSR	609,9	656,2
DDR	96,4	105,4
ČSSR	85,7	74,2
Zapadna Njemačka	37,4	60,3
Poljska	36,2	41,2
Italija	37,4	29,4
Mađarska	27,3	20,1
Francuska	11,3	30,3
Austrija	19,6	25,3
Engleska	14,7	16,6
Kuba	16,3	15,7
Jugoslavija	16,9	11,2
Rumunjska	16,1	8,1
Grčka	12,-	6,8
UAR	5,3	8,6
Ostale zemlje	103,7	133,6

PLANIRANJE »ODOZDO« I RENTABILNIJE POSLOVANJE

Rentabilna proizvodnja, slobodnije funkcioniranje ekonomskih zakona i materijalna zainteresiranost samih proizvođača — nova je faza poljoprivrede Bugarske (i privrede u cjelini).

U jesen prošle godine Politbiro CK BKP je objavio teze o novom privređivanju. Usvajanje novih mjera svodi se uglavnom na postepeno napuštanje administrativno-birokratskih metoda u planiranju i privređivanju, prelazak na snažnije poštivanje ekonomskih zakona i njihovo slobodnije funkcioniranje u privrednom životu. Brži razvitak proizvodnih snaga posljednjih godina, sve više se sukobljava s uskim okvirima metoda planiranja i rukovođenja, koji su ponikli u uvjetima nižeg i siromašnijeg stupnja razvoja.

Ovi zadaci, potvrđeni i izneseni u prošlogodišnjim tezama, a inicirani 1962. na VIII Kongresu BKP, odražavaju se i u poljoprivredi. Pojam »stopperske smetke«, izraz sličan našem privrednom računu, ulazi postepeno u sve pore, kako međusobnih odnosa tako i u odnose među organizacijama, ili organizacija prema državi.

U dosadašnjoj praksi državnog planiranja prioritet je imala centralna administrativna šema koja se poslije razrađivala na okruge, a kasnije detaljizirala na organizacije.

Novom planiranju se sada prilazi opreznije i realnije. Zadruge i državna dobra dobivaju unaprijed važnije proizvodne zadatke, njih se zatim prilagođava objektivnim uvjetima i vlastitim prilikama da bi se poslije masa takvih planova sintetizirala u jedinstven, centralni plan. Plan je u osnovi prestao biti tvorevina državnog činovničkog aparata, koji ga je formalno nametao organizacijama, bez obzira na njihove potencijale i objektivne mogućnosti.

Stimulacija na veću proizvodnju su dvojake cijene. Za predviđene i planirane količine roba, cijene su niže nego za isporučene količine iznad plana. Ova se naknadna proizvodnja posebno bonificira. Zadrugi, odnosno državnom imanju i drugim organizacijama, planira se proizvodnja, a kasnije i otkup određene količine roba. Tada se utvrđuju i planske cijene. One su zajedničke za cijelu zemlju, posebno za organizacije u povoljnijim, a posebno u nepovoljnijim uvjetima privređivanja. Za sve količine roba, koje su se proizvele iznad planiranih, primjenjuju se druge, stimulativnije cijene.

Međutim, novi procesi u privređivanju, imaju i svoj širi i dublji značaj, karakterističan ne samo za Bugarsku, nego i za ostale socijalističke zemlje. Zakon vrijednosti i sve njegove kategorije — cijena, dobit itd. nekada »prognani« iz socijalističke ekonomike, jer su se smatrali ostatkom kapitalizma, sada se postepeno »rehabilitira«. Nekadašnja shvatanja kako robno-novčani odnosi »odumiru« u socijalizmu, zatim kako za socijalistički način proizvodnje principi rentabilnosti »nisu od suštinskog značaja«, i kako je dobit tipična kategorija kapitalističkog sistema, sada se potpuno negiraju, čak i osuđuju, jer »ako roba nema prođu, ona je teret, a rad uložen u njenu proizvodnju, ne samo što nije dao nove vrijednosti, već je propao i društveno je nekoristan«. Javno se kritikuju ranija gledanja kako je socijalizmu važno proizvodnja u naturi, a kako rentabilnost ne bi trebala biti smisao i cilj proizvodnje«.

Svi ovi procesi suvremenijeg planiranja i rentabilnijeg poslovanja za sada su više u fazi teoretske razrade, nego praktične primjene. Međutim, ipak je za konstatirati kako »stopanska smetka« i sve njene popratne faze postaju sve više karakteristika novog privređivanja u svim oblastima društvenog života, pa tako i u poljoprivredi ove zemlje.